

BENEDEK LEILA (1991) Budapest

BENEDEK LEILA

Baán Tibor: Az én hatványai

Széphalom Könyvműhely, 2015

Ötven év és egy tucat verseskötet költői summáját tárja elénk Baán Tibor *Az én hatványai* címmel megjelent kötetében. A szerző 1946-ban született, tanár, költő, esszéista, termékeny kritikus (aki leggyakrabban talán éppen a kevésbé kanonizált szerzők, mint például Hules Béla, Mezey Katalin, Csokits János, Villányi László köteteinek szoros és alapos olvasójaként ismert), és képzőművészettel is foglalkozik. A válogatott és új műveket is tartalmazó könyv közel háromszáz oldalnyi versanyagot tömörítő *éngyűjtemény*, amelyben a költő rendszerbe foglalja a lírai én változásait, a személyiségfejlődés fázisait.

A kötet az *Ős-én* ciklussal kezdődik, ezt követi az *Antik én*, *A realista én*, *A misztikus én*, majd a *romantikus*, *elégikus*, *családi én* (és így tovább) egészen *A futurisztikus éni*. A kötet tizenöt részre tagolása rögtön felidézi Madách *Az ember tragédiájának* szintén tizenöt színre tagolt drámai költeményét, emberiségdrámáját. Az *Ős-én* ciklus első verse, a *Vadászkaland* pedig egy ironikus teremtéstörténet, amelyben a kissé lusta ősiszten egy álmában a fülét csipkedő kolibri csőréből kifejtett fekete gyöngyszemből „teremti” meg a világot. Nehéz tehát megmondani, Baán Tibor gyűjteménye korokon, eszmerendszereken, kultúrákon átívelő éngyűjtemény vagy inkább emberiséggyűjtemény-e, sőt a tét valójában pontosan az, hogyan viszonyul az én az emberiség egészéhez, hogyan teremtődik meg az én a történelem, az emlékezet szövetéből. És fordítva: hogyan olvasható ki az egyén emlékezetéből a történelem.

A kötet első verséből, a cikluskötetétől még elkülönülő *Gyűjteményem* címűből ez tökéletesen ki is olvasható: „nézd gyűjteményemet! / oly sokáig, hogy meglásd e rózsakvarcban a reszkető genezis fényeit”, majd a versben később:

„a mindenséget, mit szájaló szótárak öntenek elénk, / hogy kimondható legyen a mondhatatlan múlt”.

A kötetben tehát egymást követik a személyesebb emlékképek (például *A realista én* és a *Családi*

én című fejezetekben) és az emberiség kollektív emlékei, a mítoszok, a történelem. A *realista én* ciklus tulajdonképpen egyetlen versnek tekinthető. Az *Időszalag* című idézőjeles vers idézőjeles strófái egy-egy dátummal és hellyel jelölt emlékfoszlányt örökítenek meg. Rákosligeti tenispálya, a prágai, a pécsi külváros vagy a péceli temető képei mellett a nagymama emlékképei, a nagymama meséi is megjelennek. A nagymama szintén dátummal konkretizált víziói nem válnak el a lírai én emlékeitől, a többi közt megbújva saját emlékekké válnak. A *Kopogás* című strófát egy családi sétapálcához társított emlék ihlette, így válik tehát a család emlékezete hagyománnyá, folyton örökített emlékfolyammá. „S amikor téged őket is átölelem / S te is gyermekkoromig visszamenőleg és előre / Öleled bennem a megtestesült időt.”

Baán Tibor költői világát eluralja az emlékezet problémája, amely persze a legendák, a mítoszok, a történelem, vagyis az emberi lényeg problémája is, ugyanakkor a kötetben előrehaladva gyakran azt érezhetjük, mintha újra és újra ugyanazt a verset olvasnánk egészen addig, amíg már túlbeszéltté, túlírttá is válik ugyanaz a gondolat. „A történetek a mítoszok fénytörésében / elváltoznak. Csak az emberi lényeg marad. A mese – mint / példázat. A legenda – mint aerodinamikai képlet. A költészet, / mint működő olajfúrótorony. A versek pedig ennek a / mélységet szivattyúzós óriásnak energiával itatott-eteget / apró járművei. Én is egy ilyen alkotmánnyal suhanok most / a várost elhagyó szerpentinén. Úton vagyok. Részesese az általános hiedelmeknek. [...] Koreszméknek” – szól az *Oratórium két hangra* című vers egy részlete, amely talán ha *A futurisztikus én* ciklusba került volna, ironikus stílusjátékként, a futurizmus paródiájaként kitűnően szerepelt volna, így azonban csak kacifántos megismétlése marad annak, amit a kötetben már sokszor elolvastunk.

A kötet másik hangsúlyos témája az előző rezsim és az abból visszamaradt összes ragadvány

és beidegződés, az összes kibeszéletlen, következmények nélkül maradt bűn. „Hogy fog rendet tartani ott / Ahol a szekrényben / Megannyi nekrológ / Levetett bűnök emlékei lógnak / Piros nyakkendők / Mint kiöltött nyelvek / Suttogások a szekrény falában / Sikoltások a pozdorjában” (*Bolygótánc*).

A kötet kiemelkedő remekműve a *Korszakváltó* című vers, amely a rendszerváltás utáni elveszett illúziókat énekli meg az avantgárd minden dühével és cinizmusával: „mindenki a múlt Antikrisztusait emlegette / pedig már gőzerővel folyt az ÁTVÁLTÓZÁS / új név új bajusz új hit új zseb / az eladott és eladósított ország újabb kifosztása / a szemétdombok rozsdás fogsorokkal házaltak / SZABASÁG! SZABÓSÁG! SZABÓDÁS! / keressük a föld alá ásott ódát / hová temettük el a himnuszt / fekete órákból csöpögött az idő vére”.

Hasonló kiábrándultság jelenik meg a *Nyomor* című versben (amely szintén *Az avantgárd én* ciklusban foglal helyet – ízlés kérdése vagy sem, mégis ebben a részben található meg a kötet legizmosabb, lehangosabb versei). „Próbálkozik a munka-

nélküli Reménység / megélni avas hulladékon a zsrírpapírba csomagolt / holdfény maradékán ebben a terrorral összekarcolt / égüveget betörő memoárban mely önmaga / elől szökik a posztmodern téstagyárba / hol a létezés magánügy s aki a közállapotokat / faggatja nem tudja miféle elektromos / köszörűgép lakik a csillagokban.”

Míg Madáchnál az emberiség bukása tragédia, Baán Tibor költészetében a rendszerek bukásának iróniájával szembesülünk.

Baán Tibor *Az én hatványai* című kötetét talán érdekesebb igazán hosszasan, több részletben, az egyes darabokhoz vissza-visszatérve olvasni. Ez a meglehetősen vaskos versgyűjtemény kevés időt hagy az elmélázásra, és a versek rövid idő után elkezdnek hasonlítani egymásra. Izgalmas és érdekes válogatási szempont az ént különböző korokban és korstílusokban egymásra rétegezni, de talán érdekesebb lett volna egy szikárabb, de erőteljesebb gyűjteményt létrehozni. Ha azonban csak ez az egy kifogásunk van a könyv ellen (a terjedelme), az valójában nem is igazi kifogás.

PÓSA ZOLTÁN

Kelemen Erzsébet: Itt ragadt lélek

Hungarovox, 2015

Kelemen Erzsébet író, költő, irodalomtörténész immár tizenötödik önálló kötetének címe is, műfaji megjelölése is meglepetést okozhat az igényes irodalom híveinek és az írók tisztelőinek, akik az elkötelezett keresztény, katolikus irodalom és a magas szintű formai kísérletezés, az avantgárd legújabb kori képviselőjeként ismerik. Az *Itt ragadt lélek* című 2015-ös könyvheti regényt maga az alkotó nevezi *pszichothriller*nek. Nyomban fölmerül a kérdés: lehet-e a tömegműfajokat magas irodalmi alkotássá nemesíteni?

Tudjuk, hogy a világirodalomban, de a magyar literatúrában sem példa nélkül való az úgynevezett gótikus regény. Az egyik közismert archetípus Mary Shelley 1818-ban megírt *Frankenstein, avagy a modern Prométheusz* című, hatalmas sikert arató rémtörténete, amellyel a Keats-, Byron-, Shelley-féle romantikus sátáni költőtíriáshoz mellékalakként csapódó femme fatale, Mary Shelley, Lord Byronnak szeretője, Shelleynek felesége elérte, hogy a

köztudat ma már őt, a statisztát ismeri legjobban az egykori nagy csapatból. Nívótlan variánsa a földöntúli szörny, az „itt ragadt lélek” tárgyú rémtörténetnek Bram Stoker 1897-ben megjelent *Drakula gróf válogatott rémtettei* című opusa, amelyet hatalmas közönségsikere ellenére az angol irodalomtörténet-írók egy része minden idők legrosszabb regényeként jegyez. Rangos változatok a jelenkori irodalomból a többi között Milos Urban *Héttemplom – Gótikus regény Prágából* című 1999-es rémregénye, amely olvasóját a huszita háborúk korába vezérelve elmélkedik arról, hogy minden véres forradalom többet árt, mint használ a világnak hosszú távon is. A pseudo-kommersz irodalmi alkotás kategóriájába tartozik Hernádi Gyula ál-horror tetralógiája (*Hasfelmetsző Jack* [1982], *Drakula* [1983], *Frankenstein* (1984), *Fantomas* [1985]). Bennük az író két eszme-torzszülött, a fasizmus és a kommunizmus közös vonásait modellezi. Tágabb értelemben témánkhoz tartozik a katolikus teológus, vallásfilozó-